

KÖZLEMÉNYEK

VÁLSÁGBAN A CSALÁD? KÖZÉPISKOLÁSOK PÁRKAPCSOLATI PREFERENCIÁI

KOVÁCS ESZTER – PIKÓ BETTINA

Bevezetés

A jelenleg zajló, családnagyságot befolyásoló demográfiai trendek – csökkenő házassági és termékenységi arányszám, növekvő válási arányszám és az élettársi kapcsolatok elterjedése – a nemi szerepek változására, valamint ennek következtében a család mint társadalmi intézmény lehetséges válságára vezethetők vissza (Tóth 1997). Éppen ezért fontos kutatási téma annak vizsgálata, hogy a fiatalok hogyan látják a családot, a család jövőjét, milyen elképzeléseik, preferenciáik vannak a párkapcsolati formákkal kapcsolatban.

A család válsága nem új jelenség, hiszen Mérei Ferenc „*Házasság, család, nevelés*” című írásában már 1965-ben felvetette, hogy a család intézménye válságban van, melyre akkor a válások növekvő száma utalt (Mérei 1965). A család válsága szorosan összefügg az életformák változásával, ami a XX. század második felében különösen felgyorsult. Ez megmutatkozik abban, hogy a korábban funkcionáló kiscsoport elvesztette működésének alapjait. Vannak, akik nem válságról, csupán változásról beszélnek (Cherlin 2004; Thornton – DeMarco 2001). Lényegében arról van szó, hogy a társadalmi változások hatnak a kiscsoport működésére, az új kihívások a családi funkciók módosulását követelik meg, a modern család pedig gyakran nem képes ellátni azokat a feladatokat, amelyeket a társadalmi változások szükségessé tesznek (Budgeon – Roseneil 2004). S bár a család évtizedek óta változóban van, mégis erős alapokon álló intézmény, amely mindennek ellenére nem szűnt meg. Nem vitatható azonban, hogy az elmúlt évtizedekben olyan gazdasági és társadalmi átalakulások zajlottak, amelyek nem kedveztek a házasság intézményének (Bukodi 2001; Thornton – DeMarco 2001). Ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy véget ért a „házasság aranykora” (Dányi 2001). Ebben főként az individualizációnak és a szekularizációnak volt erős hatása (Cherlin 2004). Mindezek ellenére azonban – szögezzük le újra – a család és a házasság ma is a civilizált társadalom két olyan alapintézménye, amely ez idáig túlélte minden megrázkódást.

Történeti perspektívában kiemelendő, hogy a XVIII. század előtt a családalapításra a gazdasági érdek indította az embereket, hiszen a házasság a férfi és a nő számára a mindennapi élethez szükséges, sőt nélkülözhetetlen társaskapcsolatot jelentette. Ez a XX. századra megváltozott; a családban ma már a legfontosabb kohéziós elemmé az érzelem vált (Cseh-Szombathy 1996a). Az évszázadok során jelentősen módosult tehát a házassági kapcsolat létesítésére irányuló motiváció. A XIX. században a háztartás egysége és a gazdasági közösség létrehozása volt a legfontosabb cél, a családon belüli

szerepek is tökéletesen elkülönültek egymástól. A modernizációval nemcsak magatartás- és életmódváltozás következett be, hanem ezzel összefüggésben a családalapítási szokások is megváltoztak (Szukicsné 2001). Mindennek nyomán pluralizálódtak az életpályák és a családi kapcsolatok is (Somlai 2002; Spéder 2006). A megváltozott elvárásoknak sokszor igen nehéz megfelelni, aminek hatására általánossá vált a házasság elhalasztása, elodázása (Gillis 2004). Az adolescens kor kiszélesedése, sőt, a posztadoleszcencia megjelenése jól mutatja a gyermekkorból a felnőttkorba való átmeneti szakasz jelentőségét a mai társadalomban (Furstenberg 2000; Vaskovics 2000). Tipikusan posztmodern jelenség, hogy mivel hosszabb lett a fiatalok tanulással töltött életszakasza és kitolódott az önálló életkezdés, később következik be a pályaválasztás és a gyermekvállalás is (Pikó 2005; Somlai 2002). Ugyanakkor hazánkban igazolható, hogy egyelőre inkább a családalapítás késleltetése, és kevésbé a családalapításról való lemondás a jellemző (Husz 2006).

A posztmodern kort sokan értékválsággal jellemzik (Pikó 2003). Akár válságról, akár intenzív változásról van szó, kétségtelenül jelen van az átmenetiség, az értékek, normák, attitűdök átrendeződése. Az értékrend-váltás során megkérdőjeleződnek a korábban uralkodó értékek, és újak kerülnek a helyükre, sok esetben megnehezítve a társadalom tagjai számára a választást a számos preferált magatartásforma közül. Az intergenerációs értékrend-váltás nem feltétlenül jelenti az ifjabb generáció hűtlenségét szülei értékeihez, azonban ugyanazok az eszmék a megváltozott körülmények között részben más értékekben jelenhetnek meg (Lóránd 2002). Ha azonban az általános értékstruktúrában gyökeres változás megy végbe, az szükségszerűen érinti az életmód preferencia-struktúrájának széles rétegét, így például a párkapcsolati preferenciákat is (Varga 2003). A fokozott individualizáció és szekularizáció pedig a tradicionális értékek és szerepek helyett a posztkonvencionális értékek, valamint az egalitáriánus és liberális, nyitott struktúrájú szerepek előtérbe kerülését vonja maga után (Amato – Johnson – Booth – Rogers 2003; Clarkberg – Stolzenberg – Waite 1995; Füstös – Szabados 1998). Nem véletlen, hogy a posztmodern kort a nemi társadalmi szerepek átjárhatósága jellemzi, azaz egyre több keveredés van a nők és férfiak társadalmi szerepvállalása között (Fromm 1996; Pikó 2002).

Mindezek a változások újfajta szerepütközést is hoztak magukkal, mégpedig a dolgozó nő helyzetének és az anyai szerepnek az igen nehéz összeegyeztethetőségében rejlő feszültséget, amit a szakirodalom többszörös szerepkonfliktusnak nevez (Peake – Harris 2002). Korábban a tradicionális szerepeknek megfelelően a férfi feladata volt a család eltartása, a nőé pedig a háztartás vezetése és a gyermeknevelés. Az egalitáriánus modellnek megfelelően azonban ez az alapvető munkamegosztást felborult. A választást megnehezíti, hogy sok esetben a duális keresőmodell gazdasági kényszer is. A kutatási eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy a gyermeknevelés és a keresőtevékenység összeegyeztethetősége függ az értékrendtől is (Kuipers – Scheerens 2006; Marks – Huston – Johnson – MacDermid 2001; Perrone – Aegisdóttir – Webb – Blalock 2006; Saginak – Saginak 2005; Winslow 2005). Ha posztmodern társadalmi környezetben posztmodern értékek szerint szerveződik a család (vö. skandináv modell), akkor kevesebb konfliktus éri, mintha tradicionális értékeknek megfelelően történne ugyanez.

A posztmodern értékváltáshoz tartozik az is, hogy változik a különböző párkapcsolati formák elfogadottsága, változnak és pluralizálódnak a családi és együttélési formák (Neményi 2003; Neményi – Takács 2005; Somlai 1999). Kétségtelen, hogy a posztmodern korban a házasság intézménye megrendült, egyre kevesebben kívánnak házasodni,

s míg a házasság aranykora az 1960-as évekre és a '70-es évek elejére tehető (Kiernan 2004), mára népszerűsége több európai országban jelentősen csökkent. A családi étellel kapcsolatos attitűdök liberalizációja az 1980-as években ment végbe; egyre inkább elterjedőben van az egalitáriánus álláspont, ami a generációváltásnak is köszönhető (Brewster – Padavic 2000). Megszűnt a házasságok univerzalitása, csökkent a hagyományos értelemben vett családok száma (Jones 2005). Eltűnőben vannak a régi, többgenerációs családi formák (Cseh-Szombathy 1996b). A normák változása is kedvez az új együttélési formáknak, sőt, a mai értékrend alapján egyáltalán nem elítélendő, ha valaki egyedül marad, és ún. egyszemélyes háztartásban él. Korábbi történelmi korokban a nők – tartozzanak bármely társadalmi réteghez is – nem tudtak volna saját jövedelmükből egyszemélyes háztartást fenntartani (Utasi 2001). A családi közösségek visszaszorulásával tehát egyenes arányban nő az egyedülállók aránya. A „szinglik” magas, általában felsőfokú végzettségűek, jól fizető állásuk van, számos kapcsolatot építenek, ezek azonban nem nevezhetők erősnek. Elsősorban a karrierjükre koncentrálnak, sikeresek munkájukban, önálló egzisztenciával rendelkeznek, és „nagyvilági életet élnek”, azaz kulturálisan igen aktívak (Utasi 2005). Ezáltal a szinglik új szubkultúra képviselőiként, új társadalmi rétegeként jelentek meg, a ma már divattá váló életforma jól illeszkedik a fogyasztói társadalom normarendszerébe, rengeteg iparág és szolgáltató ágazat épül rá.

A posztmodern életfelfogás szerint nem ítéhető el semmilyen életforma, ami nem káros a társadalomra. Így posztmodern párkapcsolati formaként jelentkezik újabban az ún. „látogató együttélés” (találó angol kifejezéssel: *living apart together*) (Levin 2004). Egyre népszerűbbé válik a házasságmentes együttélés, azaz az élettársi együttélés (angolul: *cohabitation*, *common law marriage*) (Smock – Manning 2004), amikor a különböző nemű, nem rokoni kapcsolatban élő személyek közös háztartásban élnek (S. Molnár 1997). Bár a házasság és az élettársi kapcsolat ma még egymástól csekély mértékben különböző párkapcsolati formának számít, az utóbbi elfogadottsága mértékének növekedése és a törvényi szabályozás kiterjesztése mellett ez a differencia hamarosan el fog tűnni. Az a konzervatív vélekedés, amely szerint helyteleníteni kell a nem törvényesen szentesített kapcsolatot, ma már egyre kevésbé általános.

A fiatalok párkapcsolati preferenciáiban a saját és egyszersmind családjuk attitűdjei, értékrendszere is szerepet játszik (Fan – Marini 2000; Sabatelli – Bartle-Haring 2003; Donnelan – Larsen-Rife – Conger 2005), ezek a tényezők magyarázhatják meg azt, hogy párkapcsolatuk kialakításakor élettársi kapcsolatot vagy házasságot választanak (Pongrácz – Spéder 2003). Az egalitáriánus nők például kevésbé, az egalitáriánus férfiak viszont inkább házasodnak (Duvander 1999). Új jelenségnek számít, hogy míg korábban az elváltak voltak azok, akik kerültek a formaságokat, addig manapság a fiatalok menekülnek a kötelezettségektől, ezért választják közülük sokan az együttélést, és kerülnek kapcsolatuk hivatalossá tételét. A fiatalok egyre nagyobb hányada választja az élettársi együttélést első párkapcsolatként (Hall 2006; S. Molnár 1997). Ennek az a magyarázata, hogy az együttélés rugalmasabb életforma, mint a házasság, kevesebb anyagi és érzelmi „beruházást”, kisebb mértékű „odaadást” igényel (Bukodi 2001). Külföldön korábban jelent meg elfogadottsága, mint Magyarországon, az eltolódás az ország fejlődésének megkésettisével magyarázható. Mivel egyre többen választják ezt az életformát, intézményesülése is törvényszerű (Cherlin 2004). Néhány kutató szerint teljesen fel fogja váltani az együttélést a házasságot (Neményi 2003, Lewin 2004). Mások szerint egyenrangú alternatívaként létezhetnek egymás mellett (Seltzer 2004). Sokan viszont

úgy vélekednek, hogy az élettársi kapcsolatok mellett a házasság nem veszítette el dominanciáját, mert még mindig a házasságkötés a legfőbb cél, legfeljebb később kerül rá sor (Utasi 1997; Huston – Mely 2004). Az együttélés nemegyszer mint köztes állapot jelenik meg, ami akár évekig, évtizedig is eltarthat (Clarkberg és mtsai 1995; Guzzo 2006), megjelenhet mint a sikeres házassághoz vezető eszköz (Martin – Specter – Martin – Martin 2003), és kitolódhat akár az első gyermek születése utáni időszakra is (Duvander 1999). A mai kor értékrendjének megfelelően a válási törvények liberalizálódtak, azaz ma már természetesnek tartjuk a házasság szövetségének felbontását, aminek eredményeként a válások száma növekvő tendenciát mutat (Barlow – Probert 2004). A házasságok könnyen felbonthatóvá váltak, az újránházasodások száma pedig csökken (S. Molnár 1997). A párkapcsolati preferencia-struktúra a társadalom nyíltságát, toleranciáját tükrözi. Ugyanakkor a vallásos értékrend elfogadása pozitív hatással van a családalapításra, amit magyar adatok is megerősítenek (Tárkányi 2006).

Az értékrend-változás folyamatának feltárásában igen fontosak azok a kutatások, amelyek a fiatal generációk párkapcsolati preferenciáit, házassággal, együttéléssel és válással kapcsolatos attitűdjeit elemzik. Egy amerikai (Dallas, Texas) serdülőket (átlagéletkor: 16 év) vizsgáló kutatásban a fiatalok többsége (65,3%) pozitív attitűdöt mutatott a házassággal, míg negatívát a válással kapcsolatban (51,1%), mindezt annak ellenére tették, hogy többségük egyszülős vagy újrალakult családban élt (Martin – Specter – Martin – Martin 2003). Külön érdemes kiemelni az amerikai fiatalok véleményét az élettársi viszonytal kapcsolatban. Meglepő, hogy – bár a házasságot is jelentős arányban preferálták – mintegy 50,4%-uk az együttéléssel kapcsolatosan is pozitív attitűdöt mutatott, de ezt a párkapcsolati formát elsősorban a házasságot közvetlenül megelőző viszonytal tekintették. Sok fiatal úgy véli, hogy a sikeres házasságnak mintegy előfeltétele az azt megelőző, hosszabb „próbaházasság”, amit egyfajta tanulási folyamatként fognak fel. A korábbi kutatások zöme azonban éppen ellenkező eredményre jutott: az élettársi kapcsolat sok esetben egyáltalán nem vezet házassághoz, vagy pedig az együttélést követően kevésbé lesz sikeres a házasság, mint e nélkül (Horwitz – White 1998). A házasság szerepének pozitív vagy negatív megítélését a fiatalok saját családjukról szerzett tapasztalatai is befolyásolják, hiszen a szülők párkapcsolata modellként szolgál számukra (Hall 2006). A család és a karrier sikeres összeegyeztetése is pozitív példát jelent a fiatalok számára, akik ebben az esetben kevésbé aggódnak emiatt. Ha az anya viszont nem dolgozik, akkor a fiatalok a sikeres modell híján kevésbé érzik szükségesnek a szerepek összeegyeztetését (Barnett – Gareis – James – Steele 2003).

Vizsgálatunkban a középiskolások párkapcsolati preferenciáiról gyűjtöttünk adatokat, és értékattitűdjeik szerint elemeztük azokat. A szakirodalom alapján két feltételezés körvonalazódott bennünk az elemzés megkezdésekor. Feltételeztük, hogy a 14–18 éves korosztályba tartozó fiatalok alapjában elutasítják a tradicionális értékeket, és körükben az újabb, liberálisabb, azaz megengedőbb normáknak megfelelően a kevésbé szabályozott életforma kerül előtérbe. Ennek következtében inkább az együttélést preferálják, és nem zárkóznak el a szingli életformától sem, valamint elfogadják a válást is. Ugyanakkor azt is feltételeztük, hogy a házasság mint ideális párkapcsolati forma – az amerikai fiatalokhoz hasonlóan – mégis megjelenik preferenciáik között, hiszen a plurális értékrend világában valamennyi párkapcsolati formának vagy éppen azok elutasításának is lehet helye, miközben a hangsúlyokat az egyéni értékrend-választás határozza meg.

Minta és módszer

Felmérésünket 2006 második félévében lépcsőzetes mintavétellel végeztük szegedi középiskolások körében (N = 551; 14–18 évesek). A mintába kerültek szakiskolák (26%), szakközépiskolák (36,3%) és gimnáziumok (37,7%) tanulói. Nemek szerint megoszlásuk a következőképpen alakult: 55,7%-uk volt fiú és 44,3%-uk lány. A szege-diek aránya közel 50%-os; a megkérdezettek 2/3-a városi és 1/3-a falusi. Családi hátte-rüket tekintve a többségük (73%) kétszülős családban élt, iskolatípus szerint a gimnazis-ták a legnagyobb arányban (75%). Az egyszülős háztartások között gyakoribb volt az édesanyával való együttlakás (20,4%), míg csak az édesapával élt együtt a megké-rdezettek 3,8%-a. Ugyanakkor 1,3% volt azoknak az aránya, akik „párjukkal” éltek együtt, amiből látható, hogy a fiatalok ma lényegesen korábban érnek.

A szülők iskolázottságát tekintve megállapítható, hogy bár az anya és az apa iskolá-zottsága között igen erős a kapcsolat ($r = 0,63$, $p < 0,001$), az anyák végzettsége valami-vel magasabb, mint az apáké. A gimnazista fiatalok szülei mintegy 45,7%-ban (anya), illetve 40,4%-ban (apa) voltak diplomások. A szakközépiskolában tanulók szülei túlnyomórészt érettségizettek (41% az anyák esetében, 30,1% az apáknál). A szakmunkás-képzőkben tanulók szülei pedig leginkább maguk is szakmunkásként dolgoztak. Az iskolázottság a településtípussal is összefügg: a városi fiatalok szülei iskolázottabbak.

A társadalmi réteg szerinti besorolás (SES) volt az elemzésben használt másik tár-sadalmi-gazdasági mutató (válaszkategóriák: felső, felső-közép, közép, alsó-közép és alsó osztály). Amint várható volt, a fiatalok a középosztály kategóriáját részesítették előnyben (65,9%), ugyanakkor 16,2%-uk sorolta magát az alsó, 17,8%-uk pedig a felső kategóriába. A szülők iskolázottságának növekedésével egyenes arányban állt a tár-sadalmi rétegbe való önbesorolás. A kiegyensúlyozott családi élet szintén befolyásolta ezt a mutatót, a kétszülős családban élők magasabb rétegbe sorolták magukat.

A társadalmi-gazdasági mutatók mellett a vallásosság mint szociokulturális változó szerepelt a kérdések között. Ez esetben hétfokú skálán kellett a fiataloknak megjelölni-ük, hogy mennyire tartják magukat vallásosnak. Az eredmények azt mutatják, hogy a fiúk kevésbé vallásosak, 30,4%-uk egyáltalán nem tartotta magát vallásosnak. Összes-ségében a megkérdezett fiatalok 68,7%-a inkább nem tartotta magát vallásosnak, 14,9%-uk nem válaszolt egyértelműen, 16,4%-uk tartotta magát inkább vallásosnak. Iskolatípus szerint a gimnazisták, a szülői hatást tekintve a házasságban élő vagy az özvegy szülők gyermekei bizonyultak inkább vallásosnak.

A párkapcsolati preferenciát 11 változóval mértük, amelyek kialakításakor Utasi Ágnes vizsgálatát vettük alapul (Utasi 2005). A változókat faktoranalízisnek vetettünk alá. Az elemzést varimax rotációval végeztük, amelynek segítségével feltártuk a pár-kapcsolattal összefüggő attitűdök közötti kapcsolatokat, és ezek alapján létrehoztuk a preferenciák faktorváltozóit. Az értelmezésbe az 1-nél nagyobb sajátértékkel rendelkező változókat vontuk be. Az 1. táblázatban a 0,30-nál nagyobb faktorsúllyal rendelkező változókat tüntettük fel (ún. Kaiser kritérium), és ezek alapján három faktorváltozót hoztunk létre. Jól elkülönült a házasságpárti és az élettársipárti attitűd, azonban egy harmadik típus is körvonalazódott, amelyet egyfajta bizonytalanság jellemez. A fakto-rok összességében a variancia 48%-át magyarázzák meg, tehát jól jellemzik a fiatalok párkapcsolati preferenciáit. A továbbiakban a faktorváltozók alapján létrehozott összesít-tett skálapontokat alkalmaztuk az elemzések során.

1. A faktoranalízis alapján létrehozott párkapcsolati preferencia-típusok
 Result of the factor-analysis: the types of preferences concerning conjugal union

Párkapcsolati attitűdök	Faktorok a sajátértékekkel		
	1. faktor (2,3)	2. faktor (1,6)	3. faktor (1,5)
	Faktorsúlyok		
1. Fontos, hogy az ember egyvalaki- vel élje le az egész életét.	0,507	0,343	-
2. Az együttélés éppen olyan jó, mint a házasság.	-	-	0,648
3. Jobb, ha az ember a törvény előtt is szentesíti kapcsolatát.	0,717	-	-
4. Manapság jobb elválni, ha a há- zastársak nem értik meg egy- mást.	-	-	0,454
5. Még mindig rossz szemmel néz- nek arra, aki egyedül akar ma- radni.	-	0,674	-
6. A válás komoly probléma Ma- gyarországon.	-	0,586	-
7. Azoknak a pároknak, akiknek közös gyerekek van, minden- képpen össze kell házasodniuk.	0,328	0,608	-
8. A gyerekeknek jobb, ha egy olyan családban nő fel, ahol az anya és az apa házasok.	0,499	0,443	-
9. A házasság egy régimódi, divat- jamúlt intézmény.	-0,755	-	-
10. Jó ötlet a házasság előtt együtt élni, hogy megismerhessük a másikat.	0,353	-	0,699
11. Fölösleges a papír, ha két ember szereti egymást.	-0,576	-	0,517
Faktor elnevezése	<i>Házasságpárti</i>	<i>Bizonytalan</i>	<i>Élettárspárti</i>
Cronbach alfa	0,68	0,55	0,45
%-os variancia	25,5	11,5	11,3

Az általános értékrend feltárására az Unger és munkatársai (2002) által kifejlesztett értékskálát alkalmaztuk. Ennek három alszkálája a következő: gyermeki kötelesség (5 item, például: „Még akkor is tisztelnem kell szüleimet, ha nem értek egyet minden cselekedetükkel”), férfiközpontúság (6 item, például: „A feleségnek el kell fogadnia, hogy a férfi az úr a házban”) és végzettség (3 item, például: „A jelenben kell élnünk, hiszen nem tudhatjuk, mit hoz a jövő”). A megkérdezetteknek a különböző kulturális értékekhez tartozó állításokat kellett besorolniuk egy négyfokú skála segítségével (1=’egyáltalán nem értek egyet’, 4=’teljes mértékben egyetértek’). A mérőeszköz skáláinak belső konzisztenciáját mérő megbízhatósági mutatók (Cronbach alpha-értékek) a saját mintán a következők voltak: gyermeki kötelesség 0,61, férfiközpontúság 0,71,

végzetszerűség 0,54, amelyek hasonlóak vagy jobbakké más, egyetemista mintán végzett vizsgálatok értékeinél (Brassai – Keresztes – Píkó – Unger 2007).

A család és a karrier összeegyeztethetőségével kapcsolatos vélemények megismerésére az ATMRP (Attitudes Toward Multiple Role Planning) kérdőívet alkalmaztuk (Peake – Harris 2002). Az ATMRP-kérdőívben a következő skálákat használtuk: elköteleződés (lényege a család és a karrier összeegyeztethetőségének elfogadása), az érdeklődés hiánya (lényege, hogy a megkérdezett még nem törődik ezzel a szerepkonfliktussal, úgy érzi, az még nem érinti őt), valamint a rugalmasság (amikor a szerepek kezelésének különféle módjait fogadja el valaki, megfontolja környezetének véleményét, és a legjobb megoldásra törekszik). Néhány példamondat az egyes skálákra: „A karrier és a család összeegyeztetésének legnagyobb varázsa, hogy lehetőségünk van teljes életet élni” (elköteleződés); „Nincs értelme azzal próbálkozni, hogy döntést hozzunk a karrier és a család követelményeiről, mert a jövő egyébként is túl bizonytalan” (érdeklődés hiánya); „A megfelelő módszert kell kiválasztani ahhoz, hogy a munkahelyi és családi kötelezettségeket össze tudjuk hangolni” (rugalmasság). A skálákból az összesített pontértékek segítségével létrehozott változókat (Peake – Harris 2002) alkalmaztuk a további elemzésekben.

Eredmények

2. A kulturális értékek és párkapcsolati attitűdök különbségei a nemek szerint *Differences in cultural values and attitudes toward the types of conjugal union, by sex*

	Fiúk		Lányok		Kétmintás t-próba szignifi- kancia szint
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
<i>Általános értékek</i>					
Vallásosság	2,6	1,6	3,0	1,6	p<0,001
Gyermeki kötelesség	14,6	2,8	15,1	2,5	p<0,05
Férfiközpontúság	14,0	3,3	10,1	2,6	p<0,001
Végzetszerűség	6,1	1,5	5,9	1,5	p>0,05
<i>Párkapcsolati attitűd</i>					
Házasságpárti	19,3	3,8	19,8	3,9	p>0,05
Bizonytalan	13,0	3,1	12,9	3,0	p>0,05
Élettárspárti	12,0	2,2	11,9	2,4	p>0,05
<i>Többszörös szerephez való viszonyulás (ATMRP)</i>					
Elköteleződés	39,0	6,7	39,7	6,0	p>0,05
Az érdeklődés hiánya	30,0	5,3	30,1	5,6	p>0,05
Rugalmasság	36,4	4,9	38,0	4,3	p<0,001

A 2. táblázatban láthatjuk a skálák átlagait és szórásértékeit nemek szerint, a szignifikancia szintjét kétmintás t-próbával mértük. Az adatok szerint a párkapcsolati attitűdökben nemek szerint egyáltalán nincs eltérés, tehát nem jellemző például az, hogy a lányok inkább házasságpártiak, a fiúk pedig inkább élettárspártiak volnának. A több-

szőrös szerephez való viszonyulás sem elsősorban nemtől függ, mind a fiúk, mind pedig a lányok egyenlő mértékben elkötelezettek, azok a fiatalok pedig, akik nem érdeklődnek még e problémák iránt, szintén egyenlően oszlanak meg nemek szerint. A rugalmasság tekintetében azonban megfigyelhető némi különbség: a lányokra nagyobb rugalmasság jellemző e téren. Az általános értékrend változóiban mutatkozott meg leginkább a nemek szerinti eltérés: a gyermeki kötelességet inkább a lányok, a férfiközpontúságot pedig inkább a fiúk fogadják el. A vallásosság nagyobb mértékben jellemző a lányokra.

A 3. táblázat többváltozós regresszioelemzés eredményét mutatja be, ahol a párkapcsolati preferenciák jelentik a függő változót, a szociodemográfiai változók, a családok jellemzői, az általános értékrend mutatói, valamint a többszörös szerephez való viszonyulások pedig a függetleneket.

3. Regresszioelemzés a párkapcsolati preferenciát befolyásoló általános értékattitűdök, valamint a többszörös szerephez való viszonyulások közötti kapcsolat értelmezéséhez
(N = 551)

Result of the regression-analysis: correlation between attitudes influencing the preference concerning conjugal union and the attitudes toward multiple role planning

	Házasságpárti beállítódás	Élettárspárti beállítódás	Bizonytalanság a preferenciában
<i>Szociodemográfiai változók</i>			
Nem (fiú = 1, lány = 2)	0,03	0,05	0,07
Kor (évek)	-0,04 ^a	0,03	0,10*
Település (város = 1, falu = 2)	0,05	-0,01	0,05
Apa iskolázottsága	0,02	0,01	-0,01
Anya iskolázottsága	0,09	-0,08	0,18
Társadalmi helyzet besorolás	-0,02	0,06	0,02
<i>Család jellemzői</i>			
Kétszülős család	0,05	-0,10	0,06
Szülők házások ^b	0,05	0,03	0,14
Szülők elváltak	-0,05	-0,02	0,06
Szülő özvegy	-0,01	0,03	0,05
<i>Általános értékrend</i>			
Vallásosság mértéke	0,20***	-0,32***	0,01
Gyermeki kötelesség	0,17***	-0,07	0,13***
Férfiközpontúság	0,10*	0,06	0,21***
Végzetszerűség	-0,04	0,18***	-0,04
<i>Többszörös szerep megítélése</i>			
Elköteleződés	0,16**	0,12*	0,14*
Érdeklődés hiánya	-0,23***	0,13**	-0,16**
Rugalmasság	0,06	0,01	0,03
Konstans	13,019***	7,456***	7,066**
R ²	0,35***	0,21***	0,23***

*p<0,05 ; **p<0,01; ***p<0,001; egyoldalú próba.

Megjegyzés. ^aStandardizált regressziós koefficiens ^bReferencia kategória: szülők élettársi kapcsolatban élnek.

Az elemzésből kiderül, hogy a családi jellemzők, valamint a szociodemográfiai mutatók közül egy sem meghatározó a párkapcsolati preferenciák alakulásában. Egyedül a kor bizonyult szignifikánsnak egy esetben: a korról nő a bizonytalan viszonyulás. Az általános értékrend mutatói azonban jól jellemzik a párkapcsolati preferencia-struktúrát. A vallásosság egyértelműen azokra jellemző, akik házasságpártiak, esetleg bizonytalanok, ugyanakkor nem jellemző azokra, akik az élettársi kapcsolatot preferálják. A gyermeki kötelesség nem függ össze az élettársi kapcsolat választásával, ugyanakkor leginkább a házasságpártiakra, valamint a bizonytalanokra jellemző, csakúgy, mint a férfiközpontúság. A végzettség ugyanakkor kapcsolatba hozható az élettársi kapcsolat preferálásával. A bevitt változók leginkább a házasságpárti beállítódást magyarázzák meg (35%), legkevésbé pedig az élettársi preferenciát (21%).

Következtetések

Kutatásunk célja a középiskolás fiatalok párkapcsolati preferenciáinak megismerése volt értékattitűdjeik tükrében. Korábbi vizsgálatok arra hívják fel a figyelmet, hogy az értékrend-változással párhuzamosan nő a különböző párkapcsolati formák elfogadottsága (Neményi 2003; Neményi – Takács 2005; Somlai 1999), ugyanakkor a házasság még mindig a legvágyottabb forma a fiatalok szemében (Martin – Specter – Martin – Martin 2003). A posztmodern világ kettőssége ebben is megmutatkozik; miközben pluralizálódnak az értékrendek és életstílusok, a tradicionális értékek továbbra is hatnak, és formálják attitűdjeinket.

Saját vizsgálati eredményeink a nemzetközi kutatások tapasztalataihoz hasonlóak, azok következtetéseit támasztják alá. A mintánkban szereplő fiatalok párkapcsolati preferenciáiban jól elkülönültek a házasságpárti és az élettársipárti viszonyulások, bár kétségtelen, hogy az előbbi markánsabban van jelen. Ugyanakkor felbukkan egy harmadik viszonyulási forma is, a bizonytalanoké, akik bár fontosnak tartják az életre szóló párkapcsolatot, tartanak a válások magas arányától, és főként a gyerekek miatt a házasságot tartanak jobb megoldásnak. Érdemes megjegyezni, hogy az életkor növekedésével a bizonytalanság nő, mintha a megkérdezettek életük során egyre több rossz tapasztalattal rendelkeznének e téren, amelyek háttérbe szorítják a házassággal kapcsolatos romantikus elképzeléseket. Az élettársi kapcsolatot preferálók úgy vélik, hogy ez a forma éppen olyan jó, mint a házasság, nem tartják fontosnak a „papírt”, nem gondolják, hogy az valójában egy szövetség szimbóluma. Még a házasságpártiak is elfogadják azonban a házasságkötés előtti együttélést. A nemzetközi szakirodalom is alátámasztja, hogy ez az átmeneti együttélési forma egyre inkább terjedőben van (Clarkberg – Stolzenberg – Waite 1995; Guzzo 2006). Sokan a sikeres házasságkötés feltételének tartják, ami egymás jobb megismerését célozza (Martin – Specter – Martin – Martin 2003). Azonban a kutatások arra is felhívják a figyelmet, hogy amennyiben ez kitolódik, akkor egyáltalán nem követi sikeres és boldog házasság (Horwitz – White 1998).

A hasonló vizsgálatokhoz képest, ahol a fiatalok túlnyomórészt nem teljes családban nőttek fel (Martin – Specter – Martin – Martin 2003), saját mintánkban a fiatalok többsége olyan szülők gyereke, akik házasságban élnek. Ami azonban közös e kutatásokban, hogy mindkét esetben a házasságpártiak vannak domináns helyzetben, tehát még a nem teljes családban felnövekvők számára is a házasság jelenti a vágyott párkapcsolati modellt. Saját kutatásunk során ez abban is megmutatkozik, hogy a többváltozós elemzés-

ben a családi státus vagy a szülők társadalmi helyzetének egyetlen mutatója sem volt meghatározó. Kortól, nemtől, társadalmi helyzettől függetlenül jelen vannak tehát a párkapcsolati preferencia pluralizált formái. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szülői modell nemcsak pozitív, hanem negatív megerősítéssel is átörökíthető a gyermekekre. Például a teljes családban élők számára szüleik házassága modellként szolgálhat, de ugyanígy szüleik élettársi kapcsolatának megtapasztalása is házasságra buzdíthatja a fiatalokat.

Ha a szociodemográfiai változók nem is befolyásolják számottevő mértékben a fiatalok párkapcsolati preferenciáját, általános értékrendjük annál inkább. A vallásosság főként azokra jellemző, akik házasságpártiak, ugyanakkor a vallásosság hiánya azokra, akik az élettársi kapcsolatot preferálják. A vallásosság az értékrend alapvető eleme, meghatározza a fiatalok attitűdjét, morális elvárásait, házasságról és családról alkotott nézeteit, társas kapcsolatrendszerük működését (Mason – Windle 2001; Tárkányi 2006; Wright – Cox 1967). Szorosan összefügg az élet értelmébe vetett hittel, s így az életproblémák megoldásának képességével is (Skrabski – Kopp – Rózsa – Réthelyi – Rahe 2005). A vallásos fiatalok számára az élettársi együttélés még kevésbé elfogadott, szemben azokkal, akik értékrendjében más szempontok dominálnak. A vallásos fiatalok számára a házasság mint morális érték megmutatkozik az elköteleződésben, a kapcsolati hűség szimbóluma, s talán ezért is kapcsolódik az amerikaiaknál a középosztálybeli jólét hagyományos értékeihez (Wilcox – Wolfinger megj. alatt). A gyermeki kötelesség előtérbe helyezése leginkább a házasságpártiakra, valamint a bizonytalanokra jellemző. A férfiközponúság vizsgálata hasonló eredményre vezetett. Mindkét esetben feltételezhető, hogy a tradicionálisabb értékrend hatása érvényesül (Unger – Ritt-Olson – Teran – Huang – Hoffman – Palmer 2002). A végzettségük ugyanakkor kapcsolatba hozható az élettársi kapcsolat preferálásával, ezek a fiatalok talán ezért nem kedvelik a szemükben kevésbé rugalmas házasságot.

A házassággal kapcsolatos szerepek megélése a párkapcsolatok működésének sarkalatos pontja. Eredményeink azt mutatják, hogy nincs nemek szerinti eltérés a szerepek összeegyeztethetőségének megítélése terén. Ez az eredmény más kutatások adataival is összecseng (Barnett – Gareis – James – Steele 2003). A kutatók ezt azzal magyarázzák, hogy a posztmodern világban a szerepek közelednek egymáshoz. Peake és Harris (2002) arra a következtetésre jutottak, hogy a házasságkötést elősegíti a többszörös szerepvállalás iránti elköteleződés. Saját kutatási eredményeink is azt tükrözik, hogy a házasságpárti attitűd függ össze leginkább az elköteleződéssel, az érdeklődés hiánya viszont kizárólag az élettársipártiakra jellemző.

Jelen kutatásunk felhívja a figyelmet arra, hogy érdemes kutatni a fiatalok párkapcsolati preferenciáit meghatározó értékeket, normákat, vélekedéseket. A házassággal, családdal kapcsolatos tervekből és véleményekből kiviláglik, hogy semmiképpen nem beszélhetünk a család mint társadalmi intézmény széteséséről, hiszen a középiskolás fiatalok többsége ma is házasságpárti. A házasság válságának problémája ugyan megfogalmazódott, de vajon valóban negatív tendenciaként kell-e értékelnünk a házassági kapcsolatok visszaszorulását, vagy az azt felcserélő, helyettesítő, újabb alternatívaként előálló élettársi kapcsolatok terjedését? Eredményeink azt sugallják, hogy az értékrendbeli változásokat, s ennek nyomán a házasság és család területén megnyilvánuló legújabb trendeket érzékelik a fiatalok. Szemléletüket egyszerre jellemzi a szabadabb viszonyulás és a hagyományos értékrendhez való kötődés. A házasságkötés a többség számára kívánatos, bár az életkor előrehaladásával bizonytalanabbá válnak a középisko-

lások. A család és a karrier összeegyeztethetősége megoldható probléma számukra, a szerepkonfliktusok kezeléséhez a többség, főként a házaspártiak, pozitívan viszonyulnak. Mivel a vizsgált korosztály véleménye és jövőképe még igen képlékeny, további kutatásokra van szükség a társadalmi változások hatásainak vizsgálatára.

IRODALOM

- Amato, P.R. – Johnson, D.R. – Booth, A. – Rogers, S.J. (2003): Continuity and change in marital quality between 1980 and 2000. *Journal of Marriage and the Family* 65/1. 1–22.
- Barlow, A. – Probert, R. (2004): Regulating marriage and cohabitation: Changing family values and policies in Europe and North America – An introductory critique. *Law & Policy* 26/1. 1–11.
- Barnett, R.C. – Gareis, K.C. – James, J.B. – Steele, J. (2003): Planning ahead: College seniors concerns about career–marriage conflict. *Journal of Vocational Behavior* 62. 305–319.
- Brassai László – Keresztes Noémi – Pikó Bettina – Unger, J. (2007): Az egészségmagartás és problémaviselkedés egyes kulturális szempontjai. *Alkalmazott Pszichológia* 9/1. 31–45.
- Brewster, K.L. – Padavic, I. (2000): Change in gender ideology, 1977–1996: The contributions of intracohort change and population turnover. *Journal of Marriage and the Family* 62. 477–487.
- Budgeon, S. – Roseneil, S. (2004): Editors' introduction: Beyond the conventional family. *Current Sociology* 52/2. 127–134.
- Bukodi Erzsébet (2001): A párkapcsolat-formálódás és -felbomlás néhány társadalmi meghatározója. In Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. TÁRKI és Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviseleti Titkárság*, Budapest, 88–112.
- Cherlin, A.J. (2004): The desinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and the Family* 66. 848–861.
- Clarkberg, M. – Stolzenberg, R.M. – Waite, L.J. (1995): Attitudes, values and entrance into cohabitational versus marital unions. *Social Forces* 74/2. 609–634.
- Cseh-Szombathy László (1996a): A házastársi konfliktusok előfordulásának gyakorisága és a konfliktusok társadalmi forrásai. In Schadt Mária (szerk.): *Családszociológia. Szöveggyűjtemény*. Bornus Kft., Pécs, 112–155.
- Cseh-Szombathy László (1996b): A gyermekkori szocializáció jelentősége a háztartási és szülői szerepekre való felkészítésben. In Schadt Mária (szerk.): *Családszociológia. Szöveggyűjtemény*. Bornus Kft., Pécs, 48–93.
- Dányi Dezső (2001): Demográfiai átmenetek (Valóság, tudomány, politika). In Cseh-Szombathy László – Tóth Pál Péter (szerk.): *Népesség és népességgazdaság. Tanulmányok*. Századvég Kiadó, Budapest, 429–451.
- Donnellan, B. – Larsen-Rife, D. – Conger, R.D. (2005): Personality, family history, and competence in early adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology* 88/3. 562–576.

- Duvander, A-Z.E. (1999): The transition from cohabitation to marriage: A longitudinal study of the propensity to marry in Sweden in the Early 1990s. *Journal of Family Issues* 20/5. 698–717.
- Fan, P.L. – Marini, M.M. (2000): Influences on gender-role attitudes during the transition to adulthood. *Social Science Research* 29. 258–283.
- Fromm, E. (1996): *Férfi és nő – Szexuálpszichológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Furstenberg, F.F. (2000): The sociology of adolescence and youth in the 1990s: a critical commentary. *Journal of Marriage and the Family* 62/4. 896–910.
- Füstös László – Szabados Tímea (1998): A gyermeknevelési elvek változásai a magyar társadalomban (1982–1997). In Hanák Katalin – Neményi Mária (szerk.): *Szociológia – emberközelben*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 247–276.
- Gillis, J.R. (2004): Marriages of the mind. *Journal of Marriage and the Family* 66. 988–991.
- Guzzo, K.B. (2006): The relationship between life course events and union formation. *Social Science Research* 35. 384–408.
- Hall, S.S. (2006): Parental predictors of young adults' belief systems of marriage. *Current Research in Social Psychology* 12. 22–37.
- Horwitz, A.V. – White, H.R. (1998): The relationship of cohabitation and mental health: A study of young adult cohort. *Journal of Marriage and the Family* 60. 505–514.
- Huston, T.L. – Mely, H. (2004): The case for (promoting) marriage: The devil is in the details. *Journal of Marriage and the Family* 66. 943–958.
- Husz Ildikó (2006): Iskolázottság és a gyermekvállalás időzítése. *Demográfia* 49/1. 46–67.
- Jones, G.W. (2005): The „flight from marriage” in South-East and East Asia. *Journal of Comparative Family Studies* 36/1. 93–119.
- Kiernan, K. (2004): Unmarried cohabitation and parenthood in Britain and Europe. *Law & Policy* 26/1. 33–55.
- Kuijpers, M.A.C.T. – Scheerens, J. (2006): Career competencies for the modern career. *Journal of Career Development* 32/4. 303–319.
- Levin, I. (2004): Living apart together: A new family form. *Current Sociology* 52/2. 223–240.
- Lewin, E. (2004): Does marriage have a future? *Journal of Marriage and the Family* 66. 1000–1006.
- Lóránd Ferenc (2002): *Értékek és generációk – Válogatás Lóránd Ferenc pedagógiai írásaiból*. OKKER Kiadó, Budapest.
- Marks, S.R. – Huston, T.L. – Johnson, E.M. – MacDermid, S.M. (2001): Role balance among white married couples. *Journal of Marriage and the Family* 63. 1083–1098.
- Martin, P.D. – Specter, G. – Martin, D. – Martin, M. (2003): Expressed attitudes of adolescents toward marriage and family life. *Adolescence* 38. 359–367.
- Mason, W.A. – Windle, M. (2001): Family, religious, school and peer influences on adolescent alcohol use: A longitudinal study. *Journal of Studies on Alcohol* 62. 44–53.
- Mérei Ferenc (1965): Házasság, család, nevelés. In *Nők enciklopédiája II*. Minerva, Budapest, 17–26.
- Neményi Mária (2003): Család és családpolitika. *Szociológiai Szemle* 1. 3–27.

- Neményi Mária – Takács Judit (2005): Változó család – Változó politikák. *Szociológiai Szemle* 4. 3–35.
- Peake, A. – Harris, K.L. (2002): Young adults' attitudes toward multiple role planning: The influence of gender, career traditionality, and marriage plans. *Journal of Vocational Behavior* 60. 405–421.
- Perrone, K.M. – Aegisdóttir, S. – Webb, L.K. – Blalock, R.H. (2006): Work-family interface commitment, conflict, coping, and satisfaction. *Journal of Career Development* 32/3. 286–300.
- Pikó Bettina (2002): *Egészségpszichológia*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Pikó Bettina (2003): *Kultúra, társadalom és lélektan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Pikó Bettina (2005): Középiszkolás fiatalok szabadidő-struktúrája, értékattitűdjei és egészségmagatartása. *Szociológiai Szemle* 2. 88–99.
- Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (2003): Élettársi kapcsolat és házasság – hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle* 4. 55–75.
- S. Molnár Edit (2001): Élettársi együttélések – tények és vélemények. In Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások*. TÁRKI és Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkárság, 65–87.
- Sabatelli, R.M. – Bartle-Haring, S. (2003): Family-of-origin experiences and adjustment in married couples. *Journal of Marriage and the Family* 65. 159–169.
- Saginak, K.A. – Saginak, M.A. (2005): Balancing work and family: Equity, gender, and marital satisfaction. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families* 13/2. 162–166.
- Skrabski Árpád – Kopp Mária – Rózsa Sándor – Réthelyi János – Rahe, R.H. (2005): Life meaning: An important correlate of health in the Hungarian population. *International Journal of Behavioral Medicine* 12. 78–85.
- Seltzer, J.A. (2004): Cohabitation in the United States and Britain: Demography, kinship, and the future. *Journal of Marriage and the Family* 66. 921–928.
- Smock, P.M. (2004): The wax and wane of marriage: Prospects for marriage in the 21st century. *Journal of Marriage and the Family* 66. 966–973.
- Somlai Péter (1999): A sokféleség zavara: a családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia* 1–2. 38–49.
- Somlai Péter (2002): *Húsz év. Családi kapcsolatok változásai a 20. század végi Magyarországon*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Spéder Zsolt (2006): Az európai családformák változatossága. Párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég* 37. 3–47.
- Szukicsné Serfőző Klára (2001): A családi állapot szerinti összetétel és az iskolázottság változásának hatása a termékenységre. In Cseh-Szombathy László – Tóth Pál Péter (szerk.): *Népesedés és népességpolitika. Tanulmányok*. Századvég Kiadó, Budapest, 42–69.
- Tárkányi Ákos (2006): A gyermekszám és a vallásosság kapcsolata. *Demográfia* 49/1. 68–84.
- Thornton, A. – Young-DeMarco, L. (2001): Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: The 1960s through the 1990s. *Journal of Marriage and the Family* 63. 1009–1037.

- Tóth Olga (1999): Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban. In Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága. Budapest, 53–62.
- Unger, J.B. – Ritt-Olson, A. – Teran, L. – Huang, T. – Hoffman, B.R. – Palmer, P. (2002): Cultural values and substance use in a multiethnic sample of California adolescents. *Addiction Research & Theory* 10. 257–279.
- Utasi Ágnes (2001): A fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélye. In Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások*. TÁRKI és Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkárság, 113–134.
- Utasi Ágnes (2005): *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. MTA PTI, Budapest.
- Varga Károly (2003): *Értékek fénykörében. 40 év értékutatás és jelen országos értékvizsgálat*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vaskovics László (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle* 4. 3–20.
- Wilcox, W.B. – Wolfinger, N.H. : Then comes marriage? Religion, race, and marriage in urban America. *Social Science Research* (megjelenés alatt).
- Winslow, S. (2005): Work-family conflict, gender, and parenthood, 1977–1997. *Journal of Family Issues* 26/6. 727–755.
- Wright, D. – Cox, E. (1967): A study of the relationship between moral judgement and religious belief in a sample of English adolescents. *Journal of Social Psychology* 72. 135–144.

Tárgyszavak:

Partnerkapcsolat
Házasságkötés
Élettársi kapcsolat

**FAMILY IN CRISIS?
HIGH SCHOOL STUDENTS' PREFERENCES CONCERNING
CONJUGAL UNIONS**

Abstract

The ongoing demographic trends that influence family size – the decreasing marriage and birth rates and the increasing rates of divorce and cohabitation – may stem from the changing gender roles and, as a consequence, the crisis of the family as a social institution. Therefore, the aim of the present study was to investigate how young people see the family, its future, what their concepts and preferences are concerning the formation of conjugal union.

The survey was carried out among high school students (N = 551; aged 14–18) in the second half of 2006 using a stratified sampling technique. In the sample, there were

trade schools (26%), secondary vocational schools (36,3%) and grammar schools (37,7%). The proportion of males was 55,7% and that of females was 44,3%.

The findings support the results of previous international research. In the sample, examining the preferences concerning conjugal union, a separation of those preferring marriage and those preferring common law marriage could be detected, in addition, a third group might also be distinguished, namely, those who were unsure. Their rate increased by age. The preference of marriage could not be connected to gender or to the fact whether the respondents lived in a two or a single parent family. On the other hand, religiousness was related to preferring marriage.

On the basis of these results, one may conclude that most of the high school students still prefer marriage.